

Πρόγραμμα « Πρόληψη και αντιμετώπιση της έμφυλης βίας.»

Πρόληψη και αντιμετώπιση της σεξουαλικής παρενόχλησης στα διαδικτυακά παιχνίδια. Η περίπτωση του εκπαιδευτικού προγράμματος ENHAGA και ο ρόλος του/της Συμβούλου Σχολικής Ζωής.

Θεοδώρα Βάκα

Αθήνα, 2022

Αναγκαιότητα/σημαντικότητα πρότασης

Τα τελευταία χρόνια, η αυξανόμενη χρήση και διάδοση του διαδικτύου σε συνδυασμό με την υφιστάμενη έξαρση της έμφυλης βίας οδήγησε στην εμφάνιση της διαδικτυακής βίας σε βάρος γυναικών και κοριτσιών (EIGE, 2017: 3) με το ποσοστό της στην ΕΕ να ανέρχεται στο 23% (European Commission, 2022: 7). Επιπλέον, εξαιτίας της εύκολης προσβασιμότητας του, το διαδίκτυο είναι αρκετά δελεαστικό για τα άτομα που βρίσκονται στην εφηβική ηλικία. Η ενασχόληση των εφήβων με τα διαδικτυακά παιχνίδια είναι ένας από τους κύριους τρόπους διασκέδασης και ψυχαγωγίας στο διαδίκτυο (Siomos et al., 2012: 213). Για παράδειγμα σε πανελλαδική έρευνα που διεξήχθη το 2020 από το Ελληνικό Κέντρο Ασφαλούς διαδικτύου, βρέθηκε ότι το 61% των εφήβων του δείγματος ασχολείται με τα διαδικτυακά παιχνίδια, δηλώνοντας ότι θα διστάσει ή δε θα πει στους γονείς του αν κάτι του συμβεί και το αναστατώσει κατά τη διάρκεια ενός διαδικτυακού παιχνιδιού. Αντίστοιχα, σύμφωνα με τα ετήσια στατιστικά για το 2021 από το δίκτυο το 52% των κλήσεων στην τηλεφωνική γραμμή για την Ελλάδα αφορούσαν για ζητήματα στον χώρο των διαδικτυακών παιχνιδιών.

Συνεπώς, οι κοινότητες των διαδικτυακών παιχνιδιών τα τελευταία χρόνια γίνονται όλο και πιο δυναμικές με τις γυναίκες παίκτριες να αποτελούν το 47% της κοινότητας στην ΕΕ (ISFE, 2021: 9). Τα σεξιστικά σχόλια, οι βλάσφημες προσφωνήσεις καθώς και οι στερεοτυπικές εκφράσεις είναι συνηθισμένο φαινόμενο στον χώρο αυτό για μεγάλο αριθμό γυναικών παικτριών (Clarke, 2019). Συγκεκριμένα, εκτιμάται ότι μία στις δέκα γυναίκες έχει βιώσει κάποιας μορφής διαδικτυακή βία ήδη από την ηλικία των 15 (EIGE, 2017: 3). Η διαδικτυακή βία που ασκείται σε βάρος γυναικών και κοριτσιών δεν είναι πλήρως κατανοητή. Πρόκειται συχνά για μέρος της συνέχειας της έμφυλης βίας που βιώνουν τα θύματα εκτός διαδικτύου (European Commission, 2022: 8). Στη Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την πρόληψη και την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας (Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης) η έμφυλη βία ορίζεται ως η βία που στρέφεται κατά μιας γυναίκας επειδή είναι γυναίκα. Είναι αποτέλεσμα των ανισοτήτων μεταξύ των φύλων και αναπαράγει τις σχέσεις εξουσίας μεταξύ ανδρών και γυναικών (Συμβούλιο της Ευρώπης, 2011). Περιλαμβάνει όλες τις πράξεις έμφυλης βίας που επιφέρουν ή ενδέχεται να επιφέρουν σωματική, σεξουαλική, ψυχολογική ή οικονομική βλάβη ή ταλαιπωρία, συμπεριλαμβανομένων των απειλών για τέτοιες πράξεις. Αντίστοιχα οι διάφορες μορφές της διαδικτυακής βίας που ασκούνται σε βάρος γυναικών και κοριτσιών είναι η διαδικτυακή καταδίωξη, διαδικτυακή παρενόχληση και η μη συναινετική πορνογραφία (EIGE, 2017: 4).

Αναφορικά με τη σεξουαλική παρενόχληση, ο όρος και η ερμηνεία του φαινομένου βιβλιογραφικά έχουν αποτελέσει ένα σύνθετο και πολυδιάστατο ζήτημα (Μοσχοβάκου&

Παπαγιαννοπούλου, 2022: 30). Μπορεί να εκφραστεί με ποικίλες μορφές και αφορά τη συμπεριφορά που είναι ανεπιθύμητη από τον/την αποδέκτη/-τρια σχετιζόμενη με το φύλο ενός προσώπου που έχει ως σκοπό ή αποτέλεσμα την προσβολή της αξιοπρέπειας δημιουργώντας ένα εκφοβιστικό, εχθρικό, εξευτελιστικό ή ταπεινωτικό περιβάλλον (Μοσχοβάκου & Παπαγιαννοπούλου, 2022; Νόμος 3896/2010). Ο Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης– FRA (2014: 97) διέκρινε τέσσερις βασικές μορφές αυτής: τη σωματική σεξουαλική παρενόχληση όπως μέσα από ένα ανεπιθύμητο άγγιγμα, τη λεκτική σεξουαλική παρενόχληση όπως μέσα από σεξουαλικά υπονοούμενα ή αστεία, τη μη λεκτική σεξουαλική παρενόχληση όπως το ανάρμοστο κοίταγμα και τη σεξουαλική παρενόχληση μέσω διαδικτύου ή τηλεφώνου όπως με μηνύματα με σαφές προσβλητικό περιεχόμενο ή ανάρμοστη προσέγγιση σε chat rooms και σε μέσα κοινωνικής δικτύωσης.

Σχετικά με τη νομική αντιμετώπιση του φαινομένου στο διαδίκτυο, στις 8 Μαρτίου 2022 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατέθεσε πρόταση για μια νέα οδηγία σχετικά με την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της εξ οικείων βίας (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2022 Μάρτιος 8). Στην πρόταση τονίζεται ότι παρά την ευρεία εξάπλωση της κυβερνοβίας, η νομοθεσία είναι εξαιρετικά κατακερματισμένη μέχρι σήμερα, ενώ έχουν εντοπιστεί σημαντικά νομικά κενά τόσο σε επίπεδο ΕΕ όσο και σε επίπεδο κρατών μελών. Η επιτροπή μεταξύ άλλων προτείνει την ποινικοποίηση της παρενοχλητικής κυβερνοπαρακολούθησης (cyber-stalking), της κυβερνοπαρενόχλησης, της υποκίνησης βίας ή μίσους στο διαδίκτυο και τη μη συναινετική παραγωγή ή παραποίηση ή και κοινοποίηση προσωπικών εικόνων ή βίντεο με σεξουαλικό χαρακτήρα. Στην πρόταση τονίζεται ότι οι γυναίκες αποτελούν συχνά στόχο σεξιστικού και μισογυνικού μίσους στο διαδίκτυο, το οποίο μπορεί να κλιμακωθεί και να λάβει περαιτέρω διαστάσεις και εκτός διαδικτύου. Για το λόγο αυτό καλεί τα κράτη μέλη να θεσπίσουν τους ελάχιστους κανόνες για τα εγκλήματα που ισοδυναμούν με κυβερνοβία κατά των γυναικών. Επιπρόσθετα, για να διασφαλιστεί ότι τα θύματα κυβερνοβίας μπορούν να ασκήσουν πραγματικά τα δικαιώματά τους θα πρέπει να καταρτιστούν προγράμματα παρέμβασης για την πρόληψη και ελαχιστοποίηση του αδικημάτων βίας κατά των γυναικών και την παροχή βοήθειας στα θύματα. Ειδικότερα για τα προληπτικά μέτρα που εστιάζουν στην κυβερνοβία, σύμφωνα με το άρθρο 36 : *«τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι τα εκπαιδευτικά μέτρα περιλαμβάνουν την ανάπτυξη δεξιοτήτων ψηφιακού γραμματισμού, συμπεριλαμβανομένης της κριτικής ενασχόλησης με τον ψηφιακό κόσμο, ώστε οι χρήστες να είναι σε θέση να εντοπίζουν και να αντιμετωπίζουν περιπτώσεις κυβερνοβίας, να αναζητούν υποστήριξη και να προλαμβάνουν τη διάπραξή της»*. Οι παραπάνω προβλέψεις της προτεινόμενης Οδηγίας, ευθυγραμμίζονται με προτάσεις του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου που περιλαμβάνονται σε Ψήφισμα της 14ης

Δεκεμβρίου 4 2021 για την αντιμετώπιση της έμφυλης βίας και ιδιαιτέρως αυτής στον κυβερνοχώρο.

Στην Ελλάδα, το νομικό πλαίσιο για τη σεξουαλική παρενόχληση στον κυβερνοχώρο είναι περιορισμένο, καθώς γενικότερα η ελληνική έννομη τάξη δεν έχει διαμορφώσει ένα εξειδικευμένο πλαίσιο νομοθεσίας για τα ηλεκτρονικά εγκλήματα. Ειδικότερα, με το Νόμο 4351/2018 (ΦΕΚ 62/Α' 5-4-2018) επικυρώθηκε η Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την πρόληψη και καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας (Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης). Στο άρθρο 40 ορίζεται συγκεκριμένα ότι για τη Σεξουαλική παρενόχληση: *«Τα Μέρη λαμβάνουν τα αναγκαία νομοθετικά ή άλλα μέτρα προκειμένου να διασφαλιστεί ότι οποιαδήποτε μορφή ανεπιθύμητης λεκτικής, μη λεκτικής ή σωματικής συμπεριφοράς σεξουαλικής φύσεως η οποία αποσκοπεί ή κατατείνει στην παραβίαση της αξιοπρέπειας του ατόμου, συγκεκριμένα σε περίπτωση δημιουργίας ενός εκφοβιστικού, εχθρικού, μειωτικού, ταπεινωτικού ή προσβλητικού περιβάλλοντος, υπόκειται σε ποινικές ή άλλες νομικές κυρώσεις»*. Από την άλλη, όσον αφορά το ποινικό σκέλος της νομοθετικής προστασίας, η σεξουαλική παρενόχληση στο διαδίκτυο μπορεί να διωχθεί ποινικά ως το αδίκημα της προσβολής γενετήσιας αξιοπρέπειας κατά το άρθρο 337 Π.Κ. (Νόμος 4619/2019, ΦΕΚ Α' 95/11-6-2019) που προβλέπει: *«Ενήλικος, ο οποίος μέσω διαδικτύου ή άλλων μέσων ή τεχνολογιών πληροφορικής αποκτά επαφή με πρόσωπο που δεν συμπλήρωσε τα δέκα πέντε έτη και με χειρονομίες ή προτάσεις, προσβάλλει την τιμή του ανηλίκου στο πεδίο της γενετήσιας ζωής του, τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον δύο ετών. Αν επακολούθησε συνάντηση ο ενήλικος τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον τριών ετών.»*

Η περίπτωση του εκπαιδευτικού προγράμματος ENHAGA

Με βάση όλα τα παραπάνω γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι ο διαδικτυακός χώρος ελλοχεύει κινδύνους για τους χρήστες και τις χρήστριες. Συνεπώς, είναι υψίστης σημασίας να διασφαλιστεί ότι ο ψηφιακός χώρος είναι ασφαλής και χρήσιμος για όλους, συμπεριλαμβανομένων των γυναικών και των κοριτσιών. Σύμφωνα με την έρευνα του προγράμματος ENHAGA, ειδικότερα, η κοινότητα των διαδικτυακών παιχνιδιών μπορεί να αποτελέσει τόσο έναν ασφαλή χώρο για τις γυναίκες παίκτριες όσο και μια «αρένα» στην οποία διαγωνίζονται παράνομες και καταχρηστικές συμπεριφορές όπως είναι η σεξουαλική παρενόχληση (De Conca et. al., 2021: 88). Στην περίπτωση των διαδικτυακών παιχνιδιών μερικοί από τους παράγοντες εμφάνισης του φαινομένου είναι η έλλειψη κατάλληλων μηχανισμών για την υποβολή καταγγελίας, η αίσθηση ατιμωρησίας ή ασυδοσίας που τροφοδοτείται από την ανωνυμία μέσα στο παιχνίδι, η άγνοια ή αδυναμία κατανόησης του τι συνιστά σεξουαλική παρενόχληση και η αναπαραγωγή καταχρηστικών συμπεριφορών και έμφυλων στερεοτύπων/ρόλων κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού ή μέσα από τη

δυνατότητα αλληλεπίδρασης (chatting) μεταξύ των παικτών/-τριών (De Conca et. al., 2021: 88). Οι γυναίκες και τα κορίτσια θύματα σεξουαλικής παρενόχλησης στα διαδικτυακά παιχνίδια έχει παρατηρηθεί ότι μπορεί να εμφανίσουν: αισθήματα φόβου, αναστάτωσης, πανικού, ενοχής, τάσεις εσωστρέφειας και επιφυλακτικότητας και να εγκαταλείψουν οριστικά το παιχνίδι (De Conca et. al., 2021).

Το διακρατικό έργο ENHAGA έχει ως βασικό στόχο την πρόληψη και αντιμετώπιση της σεξουαλικής παρενόχλησης κατά των γυναικών παικτριών στα διαδικτυακά παιχνίδια και την ευαισθητοποίηση του ευρύτερου πληθυσμού σχετικά με την κατάλληλη συμπεριφορά σε αυτά (De Conca et. al., 2021: 10). Οι κύριες δράσεις του έργου είναι η έρευνα πεδίου με παίκτριες και εξειδικευμένους/-ες εμπειρογνώμονες από μέλη του έργου (Ελλάδα, Ιταλία, Κύπρος, Ηνωμένο Βασίλειο), η δημιουργία ενός ηλεκτρονικού εκπαιδευτικού παιχνιδιού μαζί με το κατάλληλο εκπαιδευτικό υλικό και η διοργάνωση εκπαιδευτικών σεμιναρίων για επαγγελματίες και νέους/-ες. Ειδικότερα μέσα από την συνολική εκπαίδευση από το εκπαιδευτικό υλικό και τη χρήση του ηλεκτρονικού παιχνιδιού μπορεί να ωφεληθεί όλος ο κόσμος των διαδικτυακών παιχνιδιών καθώς και να βελτιωθεί η διαδικτυακή συμπεριφορά η οποία μπορεί να επηρεάσει θετικά και τη συμπεριφορά που έχουν οι παίκτες και οι παίκτριες όταν βρίσκονται εκτός διαδικτύου. Επιπλέον, οι παίκτριες θα είναι σε θέση να αναγνωρίζουν τα περιστατικά διαδικτυακής σεξουαλικής παρενόχλησης και να αντιδρούν καταλληλότερα. Επομένως, η χρήση του υλικού ENHAGA συνεισφέρει στην γενικότερη προσπάθεια εμπλουτισμού και θεσμοθέτησης της πρόληψης της έμφυλης βίας και ενισχύει την κριτική σκέψη και σωστή επικοινωνία μεταξύ των παικτών/-τριών.

Ο ρόλος του σχολείου και της/του Συμβούλου Σχολικής Ζωής.

Σε θεσμικό επίπεδο, το εκπαιδευτικό σύστημα μπορεί να παίζει σημαντικό ρόλο στην αντιμετώπιση της έμφυλης βίας μεταξύ εφήβων, όπως επίσης και στην πρόληψη της βίας στην ενήλικη ζωή (Πάνα & Λέστα, 2012: 9). Και αυτό γιατί αποτελεί κεντρικό στοιχείο της ζωής των νέων και ένα από τα κύρια πλαίσια μέσα στα οποία πραγματοποιείται η έμφυλη κοινωνικοποίησή τους αλλά και ο χώρος όπου διαμορφώνονται και ενισχύονται οι στάσεις τους απέναντι στον εαυτό και τους άλλους. Αυτές οι παρατηρήσεις, υπαγορεύουν την ανάγκη για μια πιο οργανωμένη αντιμετώπιση του θέματος από το εκπαιδευτικό σύστημα, ξεκινώντας την εκπαίδευση σε αυτά τα ζητήματα με οργανωμένο τρόπο, ενσωματώνοντας το κατάλληλο υλικό στα σχολικά προγράμματα σπουδών.

Αρχικά, το σχολείο χρειάζεται να είναι σε εγρήγορση, ενημερωμένο και να προωθεί σωστές πρακτικές χρήσης του διαδικτύου και αντιμετώπισης των διαδικτυακών κινδύνων, στους οποίους εκτίθενται παιδιά και έφηβοι/-ες. Για το λόγο αυτό προτείνεται η οργάνωση μαθημάτων που

σχετίζονται με τις τεχνολογικές εφαρμογές, τα πλεονεκτήματα και τις επιπτώσεις τους. Τα μαθήματα αυτά μπορούν να οργανώνονται και να πραγματοποιούνται από μεγαλύτερους μαθητές για μικρότερους, συμβάλλοντας έτσι στις αρμονικές σχέσεις μεταξύ των μαθητών. Πέρα από την ενέργειες για την ενημέρωση και τη βελτίωση της διαδικτυακής συμπεριφοράς χρειάζεται να συμπεριληφθούν δράσεις και πρακτικές που αφορούν την πρόληψη και αντιμετώπιση της έμφυλης βίας. Επομένως, παράλληλα με τις παραπάνω πρακτικές θα μπορούσε να συμπεριληφθεί στο ωρολόγιο πρόγραμμα η διδασκαλία θεμάτων που αφορούν την ισότητα φύλων και την καταπολέμηση έμφυλων στερεοτύπων που εδραιώνουν την έμφυλη βία σε παιδιά και εφήβους/-ες. Συμπληρωματικά, θα μπορούσε να ακολουθήσει η χρήση του εκπαιδευτικού πακέτου ENHAGA μαζί με το παιχνίδι, ως εργαλεία για την ευαισθητοποίηση, την εκπαίδευση και την πρόληψη της έμφυλης βίας και ιδιαίτερα της σεξουαλικής παρενόχλησης. Ακόμη, είτε κατά την Παγκόσμια Ημέρα Ασφαλούς Πλοήγησης στο Διαδίκτυο, είτε όταν παρατηρηθεί κάποιο περιστατικό, το σχολείο μπορεί να διοργανώνει εκστρατεία ενημέρωσης και παροχής πρακτικών συμβουλών προς τους μαθητές/-τριες με σκοπό την ενδυνάμωσή τους.

Τόσο ο σχεδιασμός όσο και η εφαρμογή οποιουδήποτε σχεδίου αντιμετώπισης μπορεί να γίνει υπό τον συντονισμό του/της Σχολικού Συμβούλου. Το σχολείο με τη συνδρομή του/της Συμβούλου οφείλει να επενδύσει στην εκπαίδευση όλων των διδασκόντων εκπαιδευτικών, από διεπιστημονική ομάδα συνεργατών (για παράδειγμα, ψυχολόγους, κοινωνικούς λειτουργούς και άλλους). Με αυτό τον τρόπο θα είναι σε θέση να ανιχνεύσουν τα σημάδια της έμφυλης βίας και για κάθε περιστατικό που υποπέσει στην αντίληψή τους, θα έχουν τη δυνατότητα να το αντιμετωπίσουν άρτια, με λεπτότητα και αμέριστη υποστήριξη. Ειδικότερα, μερικές από τις πρακτικές που μπορεί να υλοποιήσει το σχολείο είναι η διοργάνωση ειδικών συζητήσεων και προγραμμάτων για την εκπαίδευση των μαθητών/-τριών στον σεβασμό των δικαιωμάτων των άλλων κατά τη χρήση του διαδικτύου και την αποφυγή των διακρίσεων που συμβαίνουν μέσω αυτού. Με τη συνδρομή του/της Συμβούλου μπορούν να υλοποιηθούν εργαστήρια ευαισθητοποίησης και προγράμματα εκπαίδευσης σχετικά με την έμφυλη βία και την σεξουαλική παρενόχληση για μαθητές και μαθήτριες με τη χρήση μεθόδων μη τυπικής εκπαίδευσης και βιωματικής μάθησης. Έτσι θα οικοδομηθούν σχέσεις αμοιβαίας κατανόησης και σεβασμού της διαφορετικότητας μεταξύ κοριτσιών και αγοριών. Η υλοποίηση τους μπορεί να γίνει σε συνεργασία με εξειδικευμένους φορείς όπως το ΚΕΘΙ και η Gender Alliance Initiative.

Σε επίπεδο τάξης και συνομηλίκων, προτείνεται η προώθηση του θετικού κλίματος και των θετικών διαπροσωπικών σχέσεων μέσω της δέσμευσης των παιδιών να αναφέρουν σχετικά περιστατικά που θα υποπέσουν στην αντίληψή τους χωρίς να φοβούνται. Επιπλέον, χρήσιμη θα ήταν η διαμόρφωση του σχολικού κανονισμού με την εμπλοκή όλης της μαθητικής κοινότητας με

σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα και την ισότητα των φύλων. Όπου μέσα στο κανονισμό μπορεί να αναγράφεται πώς το σχολείο διαχειρίζεται ένα περιστατικό έμφυλης βίας στην ζωή εντός και εκτός διαδικτύου.

Για την καλύτερη αντιμετώπιση της σεξουαλικής παρενόχλησης στο διαδίκτυο, ο/η Σχολική Σύμβουλος μπορεί να επιλέγει την ατομική ή ομαδική συμβουλευτική ανάλογα με τον βαθμό έντασης και σοβαρότητας, σύμφωνα πάντα με τις αρχές της δεοντολογίας (Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, 2015: 10). Για την καλύτερη εμπέδωση και επεξεργασία της γνώσης θα μπορούσε μέσα από την ομαδική συμβουλευτική να παρέχει βοήθεια στους δράστες προκειμένου να αναπτύξουν άλλες συμπεριφορές, οι οποίες χαρακτηρίζονται από πνεύμα σεβασμού και ισοτιμίας στο διαδίκτυο και στη ζωή έξω από αυτό. Επιπροσθέτως, οφείλει να παρέχει υποστήριξη σε όσους έχουν αντιληφθεί συμπεριφορές ψηφιακού εκφοβισμού και διακρίσεων προκειμένου να βρουν τη δύναμη να εναντιωθούν και να αντισταθούν σε αυτές τις εκδηλώσεις. Η δημιουργία ενός βίντεο με την ενεργό συμμετοχή των μαθητών για την ενημέρωση και ευαισθητοποίηση πάνω σε θέματα των διαδικτυακών παιχνιδιών και της έμφυλης βίας θα βοηθούσε να αναπτύξουν πολλαπλές δεξιότητες και να γίνουν πολλαπλασιαστές θετικής επιρροής σε όλη τη σχολική κοινότητα. Τέλος, σε περίπτωση περιστατικού σεξουαλικής παρενόχλησης οφείλει να ενημερώσει που μπορούν να ζητήσουν βοήθεια και εξειδικευμένη υποστήριξη.

Όσον αφορά τους γονείς, θεωρούνται το πρώτο καταφύγιο βοήθειας για τα παιδιά, και χρειάζεται να τους παρέχουν συναισθηματική και πρακτική υποστήριξη. Για να επιτευχθεί αυτό χρειάζεται να είναι πρόθυμοι να ακούσουν το παιδί τους και να είναι ενημερωμένοι, εξοικειωμένοι με τη σύγχρονη τεχνολογία και την αναγνώριση της έμφυλης βίας.

Τέλος, τα ίδια τα παιδιά/οι έφηβοι αφού ενημερωθούν και εξοικειωθούν με τις ευκαιρίες και τους κινδύνους των διαδικτυακών παιχνιδιών, είναι χρήσιμο να γνωρίζουν ότι, όταν κάτι τους συμβεί, μπορούν να εμπιστευτούν τους γονείς τους ή κάποιον ενήλικα και να το καταγγείλουν στη δίωξη ηλεκτρονικού εγκλήματος.

Σε κάθε περίπτωση, στόχος των παραπάνω παρεμβάσεων θα πρέπει να είναι τα παιδιά και οι έφηβοι/-ες να μπορέσουν να κατανοήσουν το διαδίκτυο και να μειωθούν οι παρεξηγήσεις και η έμφυλη βία, απολαμβάνοντας ένα περιβάλλον συμπερίληψης για όλους και όλες.

Βιβλιογραφία

Clarke, Liz (2019). Silencing the Haters. The Washington Post. Ανακτήθηκε από:

<https://www.washingtonpost.com/graphics/2019/sports/toxic-online-culture-women-esports/>

De Conca, Ch., Eliade, A., Fabrizi, G., Fucile, S., Grossi, A., Melissinou, E., Pistofidou, F., Team RJ4All, & Thanasis Theofilopoulos (2021). *Ending Sexual Harassment in Gaming: A review from the UK, Greece, Italy and Cyprus*. Ανακτήθηκε από: <https://enhaga-project.eu/wp-content/uploads/2021/09/Enhaga-eBook-Ending-Sexual-Harassment-in-Gaming.pdf>

EIGE (2017). Cyber violence against women and girls. Ανακτήθηκε από:

<https://eige.europa.eu/publications/cyberviolence-against-women-and-girls>

Ελληνικό Κέντρο Ασφαλούς διαδικτύου (2020) *Αποτελέσματα έρευνας 2019-2020 για διαδικτυακές συνήθειες παιδιών, επηρεασμό από κοινωνικά δίκτυα και online gaming*. Ανακτήθηκε από:

<https://saferinternet4kids.gr/nea/apotelesmata-ereynas-19-20/>

European Commission (2022). Report on gender equality in the EU. Ανακτήθηκε από:

https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/aid_development_cooperation_fundamental_rights/2022_report_on_gender_equality_in_the_eu_en.pdf

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2022 Μάρτιος 8). Δελτίο Τύπου: Παγκόσμια Ημέρα της Γυναίκας 2022: Η Επιτροπή προτείνει ενωσιακού επιπέδου κανόνες για την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας. Ανακτήθηκε από:

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/el/ip_22_1533

European Fundamental Rights Agency – FRA (2014). *Violence against women: an EU-wide survey. Main results report*, Luxembourg: Publications Office of the European Union. Ανακτήθηκε από: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2014-vaw-survey-main-results_apr14_en.pdf

Interactive Software Federation of Europe (ISFE). (2021). Key facts 2020: the year we played together. Ανακτήθηκε από: <https://www.isfe.eu/wp-content/uploads/2021/10/2021-ISFE-EGDF-Key-Facts-European-video-games-sector-FINAL.pdf>

Μοσχοβάκου, Ν. & Παπαγιαννοπούλου, Μ. (2022). *Βία και παρενόχληση στον κόσμο της εργασίας: εκπαιδευτικό εγχειρίδιο*, Αθήνα: Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας/ ΚΕΘΙ. Ανακτήθηκε από: https://www.kethi.gr/sites/default/files/attached_file/file/2022-04/KETHI_sexual_harassment.pdf

ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘΜ. 3896 ΦΕΚ Α' 207/08.12.2010 Εφαρμογή της αρχής των ίσων ευκαιριών και της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών σε θέματα εργασίας και απασχόλησης - Εναρμόνιση της κείμενης νομοθεσίας με την Οδηγία 2006/54/ΕΚ του Ευρωπαϊκού

Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 5ης Ιουλίου 2006 και άλλες συναφείς διατάξεις.

Ανακτήθηκε από: <https://www.kodiko.gr/nomothesia/document/58023/nomos-3896-2010>

ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘΜ. 4531 ΦΕΚ Α' 62/05.04.2018 Ι) Κύρωση της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Πρόληψη και την Καταπολέμηση της Βίας κατά των γυναικών και της Ενδοοικογενειακής Βίας και προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας, ΙΙ) Ενσωμάτωση της 2005/214/ΔΕΥ απόφασης-πλαίσιο, όπως τροποποιήθηκε με την απόφαση-πλαίσιο 2009/299/ΔΕΥ, σχετικά με την εφαρμογή της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης επί χρηματικών ποινών και ΙΙΙ) Άλλες διατάξεις αρμοδιότητας Υπουργείου Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και λοιπές διατάξεις. Ανακτήθηκε από: <https://www.kodiko.gr/nomothesia/document/354118/nomos-4531-2018>

ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘΜ. 4619 ΦΕΚ Α' 95/11.06.2019 Κύρωση του Ποινικού Κώδικα. Ανακτήθηκε από: <https://www.kodiko.gr/nomothesia/document/529099/nomos-4619-2019>

Πάνα, Α. & Λέστα, Σ. (2012). *Youth4Youth: Εκπαιδευτικό Εγχειρίδιο για Ενδυνάμωση των Νέων για την Πρόληψη της Έμφυλης Βίας μέσω Αλληλοδιδασκτικής προσέγγισης*. Ανακτήθηκε από: http://www.antiviolence-net.eu/Manual_Youth4Youth.pdf

Siomos, K., Floros, G., Fisoun, V., Evaggelia, D., Farkonas, N., Sergentani, E., Lamprou, M. & Geroukalis, D. (2012), "Evolution of Internet addiction in Greek adolescent students over a two-year period: the impact of parental bonding", *European child & adolescent psychiatry*, 21(4), pp. 211-219.

Συμβούλιο της Ευρώπης (2011). *Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την πρόληψη και την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας*.

Κωνσταντινούπολη, 11.5.2011. Ανακτήθηκε από:

<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680462536>